

**INKLYUZIV TA'LIM MODELLARI: TAHLILI VA  
XUSUSIYATLARI**

**M.B.Djabborov**

*Shahrisabz davlat pedagogika instituti*

*“Pedagogika” kafedrasi o‘qituvchisi*

**Elboyeva Munisa Elmurod qizi**

*Shahrisabz davlat pedagogika instituti*

*“Matematika va Informatika” yo‘nalishi 3-bosqich talabasi*

**Annotatsiya.** *Ushbu ishda inklyuziv ta'lim modellari tahlil qilinadi va ularning asosiy xususiyatlari yoritiladi. Inklyuziv ta'lim – bu turli qobiliyat va ehtiyojga ega o'quvchilarni umumiy ta'lim muhitida o'qitishga qaratilgan pedagogik yondashuv bo'lib, u o'quvchilarning ijtimoiy, akademik va emotsional rivojlanishini ta'minlaydi. Ishda inklyuziv ta'lim modellari turlarini aniqlash, ularning pedagogik va tashkiliy xususiyatlarini o'rganish, shuningdek, amaliyotda qo'llanishidagi afzalliklar va muammolar ko'rib chiqiladi. Tadqiqot o'quv jarayonida o'quvchilarning ehtiyojlarini inobatga olgan holda ta'limni moslashtirish, metodik yondashuvlarni qo'llash va ta'lim sifatini oshirish yo'llarini aniqlashga qaratilgan.*

**Kalit so'zlar:** *inklyuziv ta'lim, ta'lim modellari, pedagogik yondashuv, o'quvchilarning rivojlanishi, metodik tavsiyalar, individual yondashuv, ta'lim sifati, moslashtirilgan o'quv jarayoni, ijtimoiy integratsiya, ta'lim amaliyoti*

**Annotation.** *In this work, inclusive education models are analyzed and their main features are covered. Inclusive education is a pedagogical approach aimed at educating students of different abilities and needs in a general educational environment, which ensures the social, academic and emotional development of students. The work considers the identification of the types of inclusive education models, the study of their pedagogical and organizational characteristics, as well*

as advantages and problems in their application in practice. The study aims to identify ways to adapt education, apply methodological approaches and improve the quality of education, taking into account the needs of students in the educational process.

**Keywords:** inclusive education, educational models, pedagogical approach, Student Development, methodological recommendations, individual approach, quality of Education, adapted learning process, social integration, educational practice

**Аннотация.** В данной работе анализируются модели инклюзивного образования и освещаются их основные характеристики. Инклюзивное образование-это педагогический подход к обучению учащихся с различными способностями и потребностями в общеобразовательной среде, который обеспечивает социальное, академическое и эмоциональное развитие учащихся. В работе рассматриваются вопросы определения типов моделей инклюзивного образования, изучения их педагогических и организационных особенностей, а также преимущества и проблемы их применения на практике. Исследование направлено на выявление путей адаптации обучения, применения методических подходов и повышения качества образования с учетом потребностей учащихся в процессе обучения.

**Ключевые слова:** инклюзивное образование, образовательные модели, педагогический подход, развитие учащихся, методические рекомендации, индивидуальный подход, качество образования, адаптированный учебный процесс, социальная интеграция, образовательная практика

**Kirish.** Inklyuziv ta'lim sohasidagi adabiyotlarni tahlil qilganda, mazkur yondashuvning pedagogik va amaliy jihatlari chuqur yoritilganligi ko'rinadi. O'zbek va xorijiy manbalarda inklyuziv ta'limning mohiyati, uning asosiy prinsip va modellari, shuningdek, amaliyotdagi qo'llanish imkoniyatlari batafsil ko'rib chiqilgan. Nazariy adabiyotlarda inklyuziv ta'lim ta'lim tizimida turli qobiliyatga

ega o'quvchilarni birlashtirish, ularning o'ziga xos ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish sifatida ta'riflanadi. Shu bilan birga, inklyuziv ta'limning asosiy xususiyatlari – teng imkoniyat yaratish, individual yondashuv, o'quvchilarning ijtimoiy integratsiyasi va shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash – alohida ta'kidlanadi. Metodik adabiyotlarda inklyuziv ta'limni amaliyotga tadbiq etish bo'yicha tavsiyalar berilgan. Masalan, darslarni moslashtirilgan rejalar asosida olib borish, o'quvchilarni guruhlariga ajratishda individual ehtiyojlarni hisobga olish, interaktiv metodlar, vizual va multimediya vositalaridan foydalanish samarali deb topilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bunday yondashuv o'quvchilarda mavzuga qiziqishni oshiradi, o'zini ifoda etish va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Xorijiy adabiyotlarda inklyuziv ta'limning turli modellari tahlil qilingan. Masalan, “full inclusion” modeli barcha o'quvchilarni umumiy sinfga integratsiya qilishga asoslangan bo'lsa, “partial inclusion” modeli ba'zi darslarni umumiy sinfdan, ba'zi darslarni esa maxsus guruhlarida o'tkazishni nazarda tutadi. Shu bilan birga, “resource room” modeli maxsus ehtiyojga ega o'quvchilar uchun qo'shimcha yordam xonalari yaratishni tavsiya qiladi. Ushbu modellarning har biri o'quvchilarning individual xususiyatlari va ta'lim muhitining sharoitlariga moslashtiriladi. O'zbekiston adabiyotlarida ham inklyuziv ta'limning zamonaviy tendensiyalari va amaliyotdagi muammolari tahlil qilingan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv yondashuvni samarali amalga oshirish uchun o'qituvchilarni maxsus tayyorlash, metodik qo'llanmalar ishlab chiqish va ta'lim muhitini moslashtirish zarur. Shu bilan birga, o'quvchilarning ijtimoiy integratsiyasi va shaxsiy rivojlanishini rag'batlantirishga qaratilgan strategiyalar ishlab chiqilgan. Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim modellari nafaqat pedagogik nazariya, balki amaliyotda qo'llanilishi muhim bo'lgan samarali yondashuv sifatida qaraladi. Tadqiqotlar asosida o'quv jarayonini individuallashtirish, interaktiv va vizual metodlarni qo'llash hamda o'quvchilarning ijtimoiy va akademik rivojlanishini birlashtirish pedagogik samaradorlikni oshiradi.

**Mavzuga doir adabiyotlar tahlili.** Inklyuziv ta'lim sohasidagi adabiyotlarni tahlil qilganda, mazkur yondashuvning pedagogik va amaliy jihatlari

keng yoritilganligi ko'zga tashlanadi. O'zbekiston va xorijiy manbalarda inklyuziv ta'limning mohiyati, uning asosiy prinsip va modellari, shuningdek, amaliyotda qo'llanishi batafsil ko'rib chiqilgan. Nazariy manbalarda inklyuziv ta'lim ta'lim tizimida turli qobiliyat va ehtiyojga ega o'quvchilarni birlashtirish, ularning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda o'quv jarayonini tashkil etish sifatida ta'riflanadi. Asosiy xususiyatlari – teng imkoniyat yaratish, individual yondashuv, o'quvchilarning ijtimoiy integratsiyasi va shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash – alohida ta'kidlangan. Metodik adabiyotlarda inklyuziv ta'limni amaliyotga tadbqiq etish bo'yicha tavsiyalar keltirilgan. Masalan, darslarni moslashtirilgan rejalar asosida olib borish, o'quvchilarni guruhlariga ajratishda individual ehtiyojlarni hisobga olish, interaktiv metodlar, vizual va multimediyaviy vositalaridan foydalanish samarali deb topilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bunday yondashuv o'quvchilarda mavzuga qiziqishni oshiradi, o'zini ifoda etish va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Xorijiy adabiyotlarda inklyuziv ta'limning turli modellari tahlil qilingan. Masalan, "full inclusion" modeli barcha o'quvchilarni umumiy sinfga integratsiya qilishga asoslangan bo'lsa, "partial inclusion" modeli ba'zi darslarni umumiy sinfda, ba'zi darslarni esa maxsus guruhlarida o'tkazishni nazarda tutadi. "Resource room" modeli esa maxsus ehtiyojga ega o'quvchilar uchun qo'shimcha yordam xonalarini yaratishni tavsiya qiladi. Ushbu modellarning har biri o'quvchilarning individual xususiyatlari va ta'lim muhitining sharoitlariga moslashtiriladi. O'zbekiston adabiyotlarida inklyuziv ta'limning zamonaviy tendensiyalari va amaliyotdagi muammolari tahlil qilingan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv yondashuvni samarali amalga oshirish uchun o'qituvchilarni maxsus tayyorlash, metodik qo'llanmalar ishlab chiqish va ta'lim muhitini moslashtirish zarur. Shu bilan birga, o'quvchilarning ijtimoiy integratsiyasi va shaxsiy rivojlanishini rag'batlantirishga qaratilgan strategiyalar ishlab chiqilgan. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim modellari nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliyotda ham samarali yondashuv sifatida qo'llanadi. Tadqiqotlar asosida o'quv jarayonini individuallashtirish, interaktiv va vizual metodlarni qo'llash hamda o'quvchilarning

ijtimoiy va akademik rivojlanishini birlashtirish pedagogik samaradorlikni oshiradi.

**Tadqiqotlar metodologiyasi.** Ushbu tadqiqotda inklyuziv ta'lim modellari va ularning amaliyotdagi xususiyatlarini o'rganish uchun nazariy va empirik tadqiqot metodlari qo'llanildi. Tadqiqotning nazariy qismi adabiyotlarni tahlil qilish, inklyuziv ta'limning turli modellari va ularning pedagogik xususiyatlarini aniqlashga qaratildi. Shu bilan birga, pedagogik metodikalar, ta'lim muhitini moslashtirish usullari va o'quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olishning samarali yondashuvlari o'rganildi. Amaliy qismda esa eksperimental tadqiqot usullari qo'llanildi. Tadqiqot davomida o'quv jarayoni kuzatuv, intervyu, so'rovnoma va testlar yordamida baholandi. Kuzatuv orqali o'quvchilarning sinfdagi faoliyati, interaktiv mashqlarga ishtiroki va dars jarayonidagi qiyinchiliklari aniqlangan. So'rovnoma va intervyular orqali o'qituvchilarning inklyuziv ta'limni tashkil etishdagi tajribasi va metodik yondashuvlari tahlil qilindi. Testlar yordamida o'quvchilarning mavzuni tushunish darajasi va amaliy ko'nikmalari baholandi. Shuningdek, tadqiqotda individual yondashuv prinsiplariga alohida e'tibor qaratildi. Har bir o'quvchining qobiliyatlari va ehtiyojlariga moslashtirilgan darslar va topshiriqlar orqali ularning o'quv jarayonida faol ishtirok etishi va shaxsiy rivojlanishi ta'minlandi. Metodologiya inklyuziv ta'limni samarali tashkil etish, o'quv jarayonini optimallashtirish va o'quvchilarning akademik hamda ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Natijada, tadqiqot metodologiyasi inklyuziv ta'lim modellari samaradorligini aniqlash, ularning amaliyotdagi qo'llanilishi va pedagogik tavsiyalar ishlab chiqishda asos sifatida xizmat qildi. Ushbu yondashuv o'quvchilarda bilimlarni mustahkamlash, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish va teng imkoniyat yaratishda samarali ekanligi ko'rsatildi.

**Natija va muhokama.** Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, inklyuziv ta'lim modellari o'quvchilarning akademik, ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Eksperimental tadqiqot davomida turli inklyuziv yondashuvlar qo'llanilganda, o'quvchilarning mavzuni tushunish darajasi, darsga faolligi va o'zini ifoda etish ko'nikmalari oshganligi aniqlangan. Interaktiv

metodlar, vizual vositalar va moslashtirilgan dars rejalarining qo'llanilishi o'quvchilarda mavzuga qiziqishni kuchaytirgan va ularning ijtimoiy integratsiyasini rag'batlantirgan. Shuningdek, tadqiqot muhokamasi shuni ko'rsatadiki, individual yondashuv va o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirilgan topshiriqlar samarali ta'lim jarayoni uchun muhimdir. Inklyuziv ta'limning turli modellari – “full inclusion”, “partial inclusion” va “resource room” – har bir o'quvchining qobiliyati va ta'lim muhitining sharoitlariga moslashtirilishi zarur. Bu esa o'quvchilarning o'z-o'zini rivojlantirish, mustaqil fikrlash va murakkab masalalarni yechish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari inklyuziv ta'lim modellari pedagogik nazariya va amaliyotda samarali ekanligini, o'quvchilarning individual va guruhdagi rivojlanishini qo'llab-quvvatlash, teng imkoniyatlar yaratish va ta'lim jarayonini optimallashtirishga xizmat qilishini tasdiqlaydi. Shu yo'l bilan inklyuziv ta'lim o'quvchilarning bilim, ko'nikma va ijtimoiy kompetensiyalarini bir vaqtda rivojlantirish imkonini beradi.

**Xulosa.** Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatdiki, inklyuziv ta'lim modellari o'quvchilarning akademik, ijtimoiy va emotsional rivojlanishini ta'minlashda samarali pedagogik yondashuv hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, interaktiv metodlar, vizual vositalar va moslashtirilgan dars rejalaridan foydalanish o'quvchilarning mavzuni tushunish darajasini oshiradi, ularning darsga faolligi va ijtimoiy integratsiyasini kuchaytiradi. Shuningdek, individual yondashuv va o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirilgan topshiriqlar pedagogik jarayonning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Inklyuziv ta'limning turli modellari – “full inclusion”, “partial inclusion” va “resource room” – har bir o'quvchining qobiliyat va ehtiyojlariga moslashtirilishi pedagogik jarayonni optimallashtirish va o'quvchilarning bilim hamda ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Umuman olganda, inklyuziv ta'lim nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliyotda ham samarali bo'lib, o'quvchilarga teng imkoniyat yaratish, ularning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va ta'lim jarayonini optimallashtirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari pedagoglarga o'quv jarayonini individual va guruh ishlari orqali samarali tashkil etish, metodik tavsiyalarni ishlab chiqish hamda

o'quvchilarning ijtimoiy va akademik kompetensiyalarini rivojlantirish bo'yicha amaliy yo'llarni belgilash imkonini beradi.

### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Axmedov, S. Pedagogik psixologiya va inklyuziv ta'lim asoslari. – Toshkent: “O'zbekiston”, 2018.
2. Normatov, B. Maktab ta'limida inklyuziv yondashuvlar. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2019.
3. Qodirov, M. O'quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olgan ta'lim metodikasi. – Toshkent: “Ilm-fan”, 2017.
4. Tursunov, A. Pedagogik innovatsiyalar va inklyuziv ta'lim. – Toshkent: “Sharq”, 2020.
5. Islomov, D. O'qituvchilar uchun inklyuziv ta'lim qo'llanmasi. – Toshkent: “O'qituvchi”, 2018.
6. Mirzaev, R. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va inkluziya. – Toshkent: “Fan va ma'rifat”, 2019.
7. Sodiqov, N. Inklyuziv ta'lim va pedagogik psixologiya. – Toshkent: “Ilmiy nashrlar”, 2016.
8. Olimov, K. Individual yondashuv asosida o'qitish metodikasi. – Toshkent: “Sharq”, 2018.
9. Yusupova, L. Interaktiv metodlar yordamida inklyuziv ta'lim. – Toshkent: “O'qituvchi”, 2021.
10. Rasulov, F. O'quvchilarning ijtimoiy va akademik rivojlanishini qo'llab-quvvatlash metodikasi. – Toshkent: “Ilm-fan”, 2020.